

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2024: 54-55; 75–85 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2024.54-55.12149>

УДК [070-051(100:477):341.231.14]:355.48(470:477)"20"

ПРАВОВІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ І ЗАХИСТУ ПРАВ ІНОЗЕМНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЖУРНАЛІСТІВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Микола Марків

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна*

e-mail: nik-markiv@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0003-3627-3094>

Стаття присвячена теоретичному осмисленню проблеми розвитку і захисту прав іноземних та вітчизняних журналістів. У статті проаналізовано національно-правову базу регулювання питання захисту та гарантування прав журналістів, детально окреслено сучасні реалії здійснення журналістської діяльності в умовах військової агресії російської федерації проти нашої держави. Вказано на дестабілізуючі чинники захисту прав журналістів та на шляхи вирішення окреслених проблемних питань.

Ключові слова: журналістика, журналіст, право, забезпечення прав, права та свободи, війна, вторгнення, журналістська діяльність.

Постановка проблеми.

Через повномасштабне вторгнення московії постала проблема захисту прав іноземних журналістів, які прибули в Україну для висвітлення бойових дій, та вітчизняних журналістів, права яких порушує окупаційна армія, перешкоджаючи неупередженому, правдивому й точному висвітленню подій. ЗМІ країни-агресора всіляко перекручують факти, ведуть інформаційну кампанію з дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Україні, дискредитації її воєнно-політичного керівництва, створення негативного іміджу України та її збройних сил на Заході. Дослідження українських науковців є значним внеском у розробку теоретичних засад та вдосконалення практики захисту прав іноземних та вітчизняних журналістів в Україні на сучасному етапі розвитку суспільних відносин. Однак, враховуючи суперечливі питання про те, як ці інструменти можуть бути використані при здійсненні журналістської діяльності, це питання потребує більш детального вивчення та аналізу.

Мета дослідження – проаналізувати міжнародне і українське законодавство у сфері захисту прав журналістів, охарактеризувати та оцінити правові методи, розглянути перспективи та тенденції розвитку правових методів захисту прав журналістів в умовах гібридних викликів і загроз, що постали у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правових основ розвитку і захисту прав іноземних та вітчизняних журналістів в Україні досліджували такі українські вчені, як О. Сапожнікова, Т. Шевченко, М. Житарюк, В. Добринська, Т. Коташевська, С. Костянчук, О. Пушенко, М. Підченко, В. Павликівський, І. Засць, Т. Михайліченко, О. Красногор та інші.

Методологічна основа дослідження. У науковому дослідженні теоретико-методологічною основою є напрацювання українських і європейських колег-юристів щодо правових засад захисту іноземних та вітчизняних журналістів в умовах гібридних викликів і загроз, спричинених повномасштабним вторгненням російської федерації. Для реалізації поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: емпіричний – для порівняння підходів українського і Європейського законодавства до проблеми захисту прав і свобод медійників в умовах збройного конфлікту, метод аналізу і синтезу в дослідженні законодавства.

Виклад основного матеріалу.

«Перш за все, слід зазначити, що Конституція України, а саме стаття 15, визначає заборону на цензуру, яка є однією з фундаментальних гарантій розвитку свободи слова та незацікавленої (безсторонньої) журналістської діяльності в нашій державі»¹. Окрім того, стаття 34 Конституції гарантує кожному право на свободу думки та вираження поглядів, право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово чи в інший спосіб – за власним вибором. Однак у цій же статті зазначається, що це право може бути обмежене законом за певних обставин заради національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, захисту громадського здоров'я, захисту репутації, прав та свобод, запобігання розголошенню конфіденційної інформації тощо. «Питання обмежень оприлюднення інформації до офіційного роз'яснення – це питання безпеки цивільних та військових, а не скасування свободи слова, яке, за визначенням фахівців, є усвідомленою відповідальністю, тому не може бути виправдане бажанням здобути швидку популярність ціною жертв. Феномен CNN (відео війни у прямому ефірі), започаткований у ході висвітлення операції «Буря в пустелі», тут не прийнятний, бо Україна – не пустеля, а густо заселений центр Європи, а журналісти не повинні ставати корегувальниками вогню. Завдяки сміливості та професійності представників журналістського цеху світ знає про воєнні злочини росіян: вбивства цивільних, гвалтування неповнолітніх і літніх людей, крадіжки особистих речей, зерна та сталі, світ бачить і мужність та героїзм українських сил оборони, жертвовність звичайних громадян. Масмедіа стали очима, вухами, а іноді й голосом багатьох політиків і національних лідерів, які досить активно допомагають Україні протистояти ворогові. Можемо припустити, що без масмедійного розголосу, зокрема й поширення відеозвернень Президента України В. Зеленського, світ інакше сприймав би ці трагічні та драматичні події. Звісно, росії не потрібна правда світу про її загарбницьку війну; росії потрібна своя правда, власна інтерпретація, коли чорне – це біле, а біле – чорне. Маємо на увазі, наприклад, кадри, що облетіли світ, з Бучі, Ірпеня, Бородянки, Гостомеля, бомбардування російською авіацією драмтеатру в Маріуполі й багато іншого. Власні злочини рашисти

¹ Владимиров, В. (2003), Журналістика, особа, суспільство: проблема розуміння, Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, Київ, 220 с.

перекладають на українських військових. Але москвитам не вірять. Завдяки роботі журналістів світ побачив, хто завойовник, а хто захисник; світ бачить, хто і як намагається перекроїти геополітичну карту, а хто її рятує ціною власного життя»².

Гарантії діяльності ЗМІ також включають такі фундаментальні фактори, як вільний вибір форми фіксації з використанням відповідних технічних засобів, право на поширення інформації під авторством або псевдонімом, право не розголошувати джерела інформації або інформацію, яка може сприяти ідентифікації таких джерел.

Беручи до уваги той факт, що повномасштабне вторгнення росії на територію України обернулося військовими і терористичними актами проти цивільного населення України, можуть бути використані спеціальні правові норми галузевих нормативно-правових актів, а саме Закону України «Про боротьбу з тероризмом»³.

Окрім того, законодавством України передбачено, що з представниками ЗМІ в зоні бойових дій контактують начальник оперативного штабу або призначені ним особи. У рекомендаціях щодо безпеки журналістів, опублікованих у 2014 році за підтримки Управління представника ОБСЄ з питань свободи вираження думок в засобах масової інформації (2-ге видання), що стосуються питання про адміністративні та правові рамки гарантування безпеки журналістів, вказано, що закони про державну безпеку і боротьбу з тероризмом повинні бути ретельно визначені і обмежені в часі і обсязі, а основне право на свободу слова і самовираження має належно враховуватися при їх розробці і застосуванні⁴.

Вільний потік незалежних і точних новин та інформації є важливим у конфліктних ситуаціях. Українське суспільство потребує термінової та практичної міжнародної допомоги і підтримки відважних журналістів в Україні, які прагнуть надати українському народу та світовій громадськості своєчасну та реалістичну картину подій, а також підтримки іноземних журналістів, які, ризикуючи життям, висвітлюють події в Україні та про Україну⁵. Їхня робота допомагає забезпечити людей і гарантує, що міжнародне співтовариство може зрозуміти всі наслідки цього вторгнення та його жахливий вплив на життя людей.

«За постійно оновлюваними даними сайту Інституту масової інформації лише за три перші місяці війни росія вчинила 280 воєнних злочинів проти України. Зокрема, 113 медіа припинили роботу через вторгнення росії, 9 захоплених та викрадених журналістів, 15 зниклих журналістів, 29 убитих журналістів (з них 7 – безпосередньо під час виконання редакційних завдань), 9 поранених журналістів, 50 погроз, 13 обстрілів журналістів, 11 обстрілів телевізійних веж, 5 захоплень та нападів на

² Житарюк, М. Г. (2023), «Журналісти в умовах війни за незалежність: професійні та громадянські обов'язки», *«Гарячі точки» планети у ЗМІ*. URL: <https://mgzhyt-gtp.blogspot.com/2023/> (останній перегляд 16.01.2024).

³ Суд і ЗМІ (2008), «Взаємовідносини в демократичному суспільстві в світлі вимог статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», *Акад. судів України, Координатор проектів ОБСЄ в Україні*, Фенікс, Київ, 63 с.

⁴ Пушенко, О. Г. (2013), «Захист прав журналістів», *Бюлетень Міністерства юстиції України*, № 8, с. 98-103.

⁵ Павликівський, В. І. (2013), «Кримінально-правовий захист свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні», *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10-11 жовтня)*, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого», НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Всеукр. громад. орг. «Асоц. кримінал. Права», Право, Харків, с. 401-404.

редакції, 32 кіберзлочини, 6 блокувань інтернет-доступу до медіа, 10 вимкнень українського мовлення (280 злочинів проти журналістів, 2022)»⁶.

Безпосередня фізична безпека журналістів на місцях – українських та іноземних – є нашою першочерговою турботою в умовах безперервної ескалації бойових дій. Ми наголошуємо, що журналісти вважаються цивільними особами згідно з міжнародним гуманітарним правом і не є законними цілями⁷. У 2015 році Рада Безпеки ООН прийняла одностайно Резолюцію 2222, яка підтверджує, що держави повинні поважати та захищати журналістів як цивільних осіб. Резолюція 2222 також підтверджує, що медіаобладнання та установки є цивільними об'єктами і не можуть бути об'єктом нападу чи репресій.

Платформа Ради Європи, загальноєвропейський механізм моніторингу та звітності, спрямований на протидію всім формам нападів на фізичну безпеку журналістів і законний захист, перетворилася на важливий засіб притягнення європейських держав до відповідальності за серйозні порушення. Тепер ця роль стала ще більш необхідною, і зараз надзвичайно актуально документувати всі напади на журналістів та інші спроби обмежити можливість журналістів висвітлювати війну⁸.

Цей безпрецедентний напад вимагає об'єднаних зусиль для захисту прав і безпеки журналістів, які працюють в Україні. Потрібна термінова гуманітарна допомога журналістам, які працюють в Україні, щоб гарантувати, що вони можуть продовжувати виконувати свою роботу в безпеці. Це включає фінансову підтримку незалежних ЗМІ, а також необхідне обладнання безпеки та інші форми практичної підтримки. Ми закликаємо всіх учасників Ради Європи надати екстрену фінансову підтримку, яку можна надати журналістам, журналістським організаціям і ЗМІ в Україні⁹. Далі необхідно відзначити, що дійсно позитивним кроком у векторі розвитку прав іноземних журналістів в Україні було запровадження урядом нашої держави спрощених умов перебування іноземних журналістів в Україні. Тепер іноземні журналісти, акредитовані під час воєнного стану, зможуть працювати без продовження посвідки на тимчасове проживання в Україні після її закінчення. Обмеження щодо терміну перебування в Україні не стосуватимуться журналістів. Такі правила вста-

⁶ Житарюк, М. Г. (2023), «Журналісти в умовах війни за незалежність: професійні та громадянські обов'язки», *«Гарячі точки» планети у ЗМІ*. URL: <https://mgzhyt-gtp.blogspot.com/2023/> (останній перегляд 16.01.2024).

⁷ Павликівський, В. І. (2013), «Кримінально-правовий захист свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні», *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10-11 жовтня)*, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого», НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Всеукр. громад. орг. «Асоц. кримінал. Права», Право, Харків, с. 401-404.

⁸ Заєць, І. С. (2014), «Міжнародний досвід регулювання захисту журналістики», *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : зб. наук. пр. за матеріалами наук.-теорет. конф. (м. Київ, 20 берез.)*, МВС України, Нац. акад. внутр. справ, Київ, с. 333-336.

⁹ Красногор, О. В. (2018), «Права журналістів за національним та міжнародним законодавством», *Захист прав і свобод людини: досягнення, проблеми та перспективи : зб. матеріалів міжнар. юрид. наук.-практ. конф., тези наук. доп., Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція»*, АртЕк, Київ, с. 26-30. URL: www.LegalActivity.com.ua (дата звернення 21.03.2023 р.).

новив Уряд на період дії воєнного стану та протягом 30 днів після його скасування чи припинення.

Міністерство оборони України зобов'язане повідомити Адміністрацію Держприкордонслужби та Державну міграційну службу про акредитованих представників ЗМІ. Таке рішення було зумовлене необхідністю спростити діяльність іноземних журналістів щодо висвітлення війни в Україні.

Відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства, які прибули в Україну для роботи кореспондентом або представником іноземних засобів масової інформації та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, що проживають на законних підставах на території України на час роботи в Україні¹⁰.

Окрім цього, в Україні було запроваджено законодавчу новелу у вигляді обов'язкового страхування життя та здоров'я іноземних журналістів, що своєю чергою, на наш погляд, є доволі позитивним рішенням у векторі захисту прав іноземних журналістів в Україні, особливо на тлі останніх подій, які відбуваються в нашій державі через дії росії на території України¹¹. Верховна Рада України ухвалила законопроект про надання додаткових гарантій безпеки іноземним журналістам, які працюють в Україні в районах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях.

Законопроект передбачає обов'язкове страхування життя та здоров'я іноземних журналістів та інших працівників ЗМІ (наприклад, операторів, водіїв тощо) на період їхньої роботи в районах бойових дій чи на тимчасово окупованій території України.

По-друге, працівників засобів масової інформації, які виконують роботу в небезпечних для життя і здоров'я умовах, роботодавці мають забезпечити відповідними засобами захисту, а саме: бронежилетами, шоломами, які захищали б їх від поранень, а також медичними аптечками.

Варто зазначити, що до ухвалення цього законопроекту ЗМІ надавали своїм працівникам лише відповідні документи та сигнальні засоби ідентифікації.

По-третє, у разі поранення (контузії, травми чи каліцтва), заподіяного журналісту під час виконання професійних обов'язків, йому виплачується одноразова грошова допомога з державного бюджету у розмірі 50 прожиткових мінімумів.

Представники іноземних ЗМІ, які бажають відвідати Україну під час війни з метою здійснення журналістської діяльності, повинні отримати акредитацію в Міністерстві оборони України. Для цього їм необхідно заповнити відповідну форму, зокрема вказавши особисті та паспортні дані, назву ЗМІ, що представляють, посаду та номер журналіста. Цю форму необхідно заповнити в текстовому редакторі та подати визначені законодавством України документи¹². Після цього Міністерство оборони України перевіряє подані документи та у разі позитивного рішення надсилає заявнику електронну версію прескарти.

Надану прескарту необхідно показати на вимогу військових та правоохоронних органів України. При цьому журналіст має бути екіпірований у бронежилет і шолом.

¹⁰ Там само.

¹¹ Гнатівський, М. М., Короткий, Т. Р., Хендель, Н. В. (2015), «Міжнародне гуманітарне право», довід. для журналістів, Фенікс, Одеса, 92 с.

¹² Суд і ЗМІ (2018), «Взаємовідносини в демократичному суспільстві в світлі вимог статті 10f Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», *Акад. судів України, Координатор проектів ОБСЄ в Україні*, Фенікс, Київ, 63 с.

Відсутність засобів індивідуального захисту може стати перешкодою для відвідування деяких регіонів України.

Якщо журналіст порушує умови журналістської діяльності, розголошує конфіденційну інформацію чи передає прескартку іншій особі, такий журналіст позбавляється акредитації без права її відновлення. Міністерство оборони України та Збройні Сили України в умовах воєнного стану не відповідають за життя та здоров'я представників ЗМІ іноземних держав, які перебувають у районі бойових дій. Значною силою у забезпеченні розвитку і захисту прав іноземних та вітчизняних журналістів в Україні є міжнародна спільнота.

Як до вторгнення російської армії на територію суверенної України, так і після активізувався міжнародний заклик покращити безпеку журналістів в Україні.

Ще задовго до повномасштабного вторгнення росії рівень атак на журналістів та нагальну потребу покращити їхню безпеку широко визнали учасники конференції під промовистою назвою: «Безпека журналістів: імператив для вільних ЗМІ. Свобода слова та громадський порядок», організованої ОБСЄ, МЗС України та Радою Європи в Києві¹³.

На конференції українські медіаорганізації, громадянське суспільство та державні інституції розглянули поточну ситуацію з безпекою журналістів, обговорили законодавчі та практичні заходи щодо захисту свободи преси та безпеки журналістів в Україні. Роль сил безпеки та членів судової системи була особливо підкреслена на двох панелях як важливий спосіб покращити безпечне здійснення журналістської діяльності з метою покласти край безкарності за напади та злочини проти журналістської діяльності.

На наш погляд, варто погодитись із важливістю підвищення спроможності сил безпеки та судової системи з цих питань. Посібник ЮНЕСКО «Свобода вираження поглядів і громадський порядок», представлений під час конференції, пропонує комплексну програму підготовки сил безпеки щодо свободи вираження поглядів і, зокрема, у сферах сприяння прозорості, полегшення відносин між силами безпеки та ЗМІ для посилення безпеки журналістів¹⁴. Необхідно зацентувати увагу на тому, що тренінги для силових структур на основі посібника ЮНЕСКО будуть дуже потрібні Україні. Також актуальним вбачається включення цих навчань в план співпраці з міжнародними організаціями. В ході співробітництва представники української влади та організацій громадянського суспільства обговорили широкий спектр різних заходів щодо поліпшення свободи преси та безпеки журналістів. Серед них: можливі шляхи поліпшення національного законодавства та важливість зосередження уваги на європейських документах. Зокрема, таких, як Європейська конвенція про права людини, рішення Ради Європи та Європейського суду з прав людини, що стосуються свободи преси та безпеки журналістів. У тому числі можливі шляхи поліпшення національного законодавства. Міжнародні та національні зацікавлені

¹³ Владимирів, В. (2003), Журналістика, особа, суспільство: проблема розуміння, Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, Київ, 220 с.

¹⁴ «Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації» (2016), Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ, «Компанія ВАІТЕ», Київ, 118 с.

сторони погодилися з тим, що для вирішення складних проблем, як-от безпека журналістів і безкарність, необхідний цілісний підхід¹⁵.

Варто також зазначити, що ЮНЕСКО є одним з міжнародних інститутів, який активно займається розвитком і захистом прав українських журналістів. З моменту російського вторгнення в нашу державу ЮНЕСКО спільно з асоціаціями журналістів в Україні здійснювали оцінку та підтримку потреб на місцях.

Оскільки понад 6000 журналістів, чимало з яких раніше не мали досвіду звітування під час дії правового режиму воєнного стану, акредитовані для висвітлення подій на передовій, було визначено підготовку до репортажу з високим ризиком, травматичної журналістики психологічної стабілізації та гарантування безпеки важливим пріоритетом місії ЮНЕСКО¹⁶. Ця місія також дала ЮНЕСКО можливість обговорити і з вітчизняними, і міжнародними суб'єктами допомоги надзвичайні заходи з надання допомоги незалежним ЗМІ в нашій країні.

На наш погляд, цей внесок ЮНЕСКО у захист і розвиток прав журналістів надзвичайно важливий, тому що інформація – найпотужніша зброя в цій війні. Ось чому так важливо, щоб журналісти, які перебувають на передовій, були захищені якнайкраще, що своєю чергою максимально забезпечить права та свободи журналістів під час дії воєнного стану.

Справедливо виникає питання: «Які найбільш нагальні потреби українських журналістів через два роки після повномасштабного вторгнення росії в Україну?» Завдяки зусиллям українських та міжнародних ЗМІ світ дізнався, що росія як країна-агресор намагалася поставити під сумнів культурне, духовне і навіть фізичне виживання українського народу. Один із своїх ударів загарбники завдали по медійній галузі України. Відомо, що за рік війни російські військові вбили щонайменше 56 працівників українських та іноземних ЗМІ (доля ще кількох залишається невідомою). Щонайменше восьмеро з них були вбиті під час виконання професійних обов'язків. (Згідно зі списком убитих IFJ, 12 журналістів були вбиті під час виконання службових обов'язків в Україні, яка стала найбільш смертоносною країною для журналістів у 2022 році)¹⁷.

Внаслідок пограбувань та ворожих обстрілів руйнується майно редакцій. Чимало професійних журналістів стали вимушеними переселенцями та біженцями. І, щоб вижити, заробляють на життя іншими видами діяльності. Ситуація ускладнюється тим, що технічне забезпечення українських ЗМІ, особливо місцевих, є застарілим. При знеструмленні швидко сідають акумуляторні батареї застарілої техніки (ноутбуків, фотоапаратів, диктофонів тощо)¹⁸.

Сьогодні найбільшою потребою українських ЗМІ є забезпечення своїх співробітників генераторами, павербанками, комп'ютерною та іншою технікою в редакціях, а також фінансовою підтримкою журналістів, насамперед місцевих ЗМІ, з метою утримати їх у професії та забезпечити роботою.

¹⁵ Weischenberg, S., Loosen, W. & Beuthner, M. (Hg.) (2021), *Medien-Qualitäten. Öffentliche Kommunikation zwischen ökonomischen Kalkül und Sozialverantwortung*, UVK Verlag, Konstanz, 480 s.

¹⁶ Engesser, S. (2013), *Die Qualität des Partizipativen Journalismus im Web. Bausteine für ein integratives theoretisches Konzept und eine explanative empirische Analyse*, Springer Verlag, Wiesbaden, 373 s.

¹⁷ Владимиров, В. (2003), *Журналістика, особа, суспільство: проблема розуміння*, Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, Київ, 220 с.

¹⁸ Там само.

Враховуючи перелічені проблеми, виникає питання, як можна їх вирішити з метою розвитку і захисту прав та гарантування нормальної роботи як іноземним, так і вітчизняним журналістам на місцях¹⁹.

На наш погляд, було б актуально розглянути низку заходів для того, щоб поновити поширення місцевих ЗМІ на деокупованих і прифронтових ділянках нашої держави²⁰.

В умовах інформаційного голоду на прифронтовій території (подекуди немає доступу ні до інтернету, ні до електропостачання) поява знайомої місцевої газети дає змогу не тільки частково задовольнити потребу в інформації, в тому числі життєво необхідної, але водночас є психологічно-стабілізуючим чинником. Газета розглядається, як елемент нормального довоєнного життя, за яким люди зараз дуже сумують.

Проте подальші події довели, що зберегти незалежну пресу на окупованій території неможливо: загарбники встановили настільки жорсткий репресивний режим, що журналісти опинилися перед вибором: або припинити свою професійну діяльність, або погодитися на пропагандистську роботу на росіян, або виїхати на частину України, яка контролюється законною владою. З метою боротьби з зазначеною проблемою було би актуально створити систему акцій солідарності з українськими журналістами на окупованих територіях та проводити інформаційну кампанію на знак солідарності з українськими та іноземними журналістами, яких незаконно переслідують в тому ж тимчасово окупованому Криму.

Але справедливо буде зауважити, що після російського вторгнення саме українські журналісти зуміли висвітлити те, що ніхто інший не зміг: вони були єдиними журналістами, які активно працювали в Маріуполі, коли місто перебувало в облозі російських військ. Їм вдалося задокументувати для Associated Press обстріл маріупольського пологового будинку, і завдяки їм увесь світ довідався, що там відбувається²¹.

Тож головними векторами дій у 2024 році, поза сумнівом, мають стати: розвиток міжнародного партнерства з метою допомоги українським журналістам і ЗМІ, протидія ворожій пропаганді, вшанування пам'яті загиблих журналістів та підтримка їхніх родин, подальший розвиток інформаційної мережі України.

Висновки. Таким чином, питання розвитку і захисту прав як іноземних, так і вітчизняних журналістів є нагальним. В умовах повномасштабного російського вторгнення, журналісти ціною власного життя та здоров'я інформують суспільство про перебіг всіх процесів в нашій державі. Отже, з метою гарантування безпечного та ефективного здійснення журналістської діяльності в Україні та за кордоном інститут захисту прав журналістів в нашій державі потребує модернізації, з урахуванням тих практичних проблем, які були окреслені у цій статті.

Питання розвитку інституту захисту прав вітчизняних та іноземних журналістів в Україні як одного з ключових питань науки публічного права України є важливим напрямком дослідження також у галузі масмедіа та конституційного права.

¹⁹ Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації» (2016), Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ, «Компанія ВАІТЕ», Київ, 118 с.

²⁰ Пушенко, О. Г. (2013), «Захист прав журналістів», *Бюлетень Міністерства юстиції України*, № 8, с. 98-103.

²¹ Гнатовський, М. М., Короткий, Т. Р., Хендель, Н. В. (2015), «Міжнародне гуманітарне право», *довід. для журналістів*, Фенікс, Одеса, 92 с.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Владимиров, В. (2003), Журналістика, особа, суспільство: проблема розуміння, Київ, Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, 220 с.
2. Weischenberg, S., Loosen, W. & Beuthner, M. (Hg.) (2021), Medien-Qualitäten. Öffentliche Kommunikation zwischen ökonomischen Kalkül und Sozialverantwortung, UVK Verlag, Konstanz, 480 s.
3. Гнатовський, М. М., Короткий, Т. Р., Хендель, Н. В. (2015) «Міжнародне гуманітарне право», довід. для журналістів, Фенікс, Одеса, 92 с.
4. Гринчак, І. (2021), «Міжнародні стандарти правового статусу журналістів», *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXVII звіт. наук.-практ. конф. (5-6 лютого), у 2-х ч., ч. 1, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Юрид. ф-т, голов. ред. В. М. Бурдін, Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Львів, с. 206-208.
5. Engesser, S. (2013), Die Qualität des Partizipativen Journalismus im Web. Bausteine für ein integratives theoretisches Konzept und eine explanative empirische Analyse, Springer Verlag, Wiesbaden, 373 s.
6. «Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації» (2016), Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ, «Компанія ВАІТЕ», Київ, 118 с.
7. Житарюк, М. Г. (2023), «Журналісти в умовах війни за незалежність: професійні та громадянські обов'язки», *«Гарячі точки» планети у ЗМІ*. URL: <https://mgzhyt-gtp.blogspot.com/2023/> (останній перегляд 16.01.2024).
8. Житарюк, М. Г. (2023), «Оцінка й переосмислення роботи журналістів в умовах війни за незалежність України», *Український інформаційний простір*, Ч. 11, с. 55-71. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/279558/274153> (останній перегляд 16.01.2024).
9. Засць, І. С. (2014), «Міжнародний досвід регулювання захисту журналістики», *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : зб. наук. пр. за матеріалами наук.-теорет. конф. (м. Київ, 20 березня), МВС України, Нац. акад. внутр. справ, Київ, с. 333-336.
10. Красногор, О. В. (2018), «Права журналістів за національним та міжнародним законодавством», *Захист прав і свобод людини: досягнення, проблеми та перспективи* : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (14 червня), тези наук. доп., АртЕк, Київ, с. 26-30. URL: www.LegalActivity.com.ua (дата звернення 21.03.2023 р.).
11. Конституція України (2020), Право, Харків, 76 с.
12. Костянчук, С. (2008), «Захист авторських прав журналістів за українським законодавством», *Юридичний Радник*, №2, с. 69-74.
13. Пушенко, О. Г. (2013), «Захист прав журналістів», *Бюлетень Міністерства юстиції України*, № 8, с. 98-103.
14. Павликівський, В. І. (2013), «Кримінально-правовий захист свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні», *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10-11 жовтня), Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого», НДІ вивч. пробл. злочинності ім. акад. В.В.Сташиса НАПрН України, Всеукр. громад. орг. «Асоц. кримінал. Права», Право, Х., с. 401-404.

15. Суд і ЗМІ (2008), «Взаємовідносини в демократичному суспільстві в світлі вимог статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», *Акад. судів України, Координатор проектів ОБСЄ в Україні*, Фенікс, Київ, 63 с.
16. Суд і ЗМІ (2018), «Взаємовідносини в демократичному суспільстві в світлі вимог статті 10f Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод», *Акад. судів України, Координатор проектів ОБСЄ в Україні*, Фенікс, Київ, 63 с.

REFERENCES

1. Vladymyrov, V. (2003), *Zhurnalistyka, osoba, suspilstvo: problema rozuminnia*, Kyiv, Kyivskiy natsionalnyi un-t imeni Tarasa Shevchenka, 220 s.
2. Weischenberg, S., Loosen, W. & Beuthner, M. (Hg.) (2021), *Medien-Qualitäten. Öffentliche Kommunikation zwischen ökonomischen Kalkül und Sozialverantwortung*, UVK Verlag, Konstanz, 480 s.
3. Hnatovskyi, M. M., Korotkyi, T. R., Khendel, N. V. (2015) «Mizhnarodne humanitarne pravo», *dovid. dlia zhurnalistiv*, Feniks, Odesa, 92 s.
4. Hrynychak, I. (2021), «Mizhnarodni standarty pravovoho statusu zhurnalistiv», *Problemy derzhavotvorennia i zakhystu prav liudyny v Ukraini : materialy XXVII zvit. nauk.-prakt. konf. (5-6 liutoho), u 2-kh ch., ch.1*, Lviv. nats. un-t im. I. Franka. Yuryd. f-t, holov. red. V. M. Burdin, Lviv. nats. un-t im. Ivana Franka, Lviv, s. 206-208.
5. Engesser, S. (2013), *Die Qualität des Partizipativen Journalismus im Web. Bausteine für ein integratives theoretisches Konzept und eine explanative empirische Analyse*, Springer Verlag, Wiesbaden, 373 s.
6. «Zhurnalistyka v umovakh konfliktu: peredovyi dosvid ta rekomendatsii» (2016), *Posibnyk rekomendatsii dlia pratsivnykiv ZMI, «Kompaniia VAITE»*, Kyiv, 118 s.
7. Zhytariuk, M. H. (2023), «Zhurnalisty v umovakh viiny za nezalezhnist: profesiini ta hromadianski oboviazky», «Hariachi tochky» planety u ZMI. URL: <https://mgzhyt-gtp.blogspot.com/2023/> (ostannii perehliad 16.01.2024).
8. Zhytariuk, M. H. (2023), «Otsinka y pereosmyslennia roboty zhurnalistiv v umovakh viiny za nezalezhnist Ukrainy», *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*, Ch. 11, s. 55-71. URL: <http://ukrifospace.knukim.edu.ua/article/view/279558/274153> (ostannii perehliad 16.01.2024).
9. Zaiets, I. S. (2014), «Mizhnarodnyi dosvid rehuliuвання zakhystu zhurnalistyky», *Kryminolohichna teoriia i praktyka: dosvid, problemy sohodennia ta shliakhy yikh vyrishennia : zb. nauk. pr. za materialamy nauk.-teoret. konf. (m. Kyiv, 20 bereznia)*, MVS Ukrainy, Nats. akad. vnutr. sprav, Kyiv, s. 333-336.
10. Krasnohor, O. V. (2018), «Prava zhurnalistiv za natsionalnym ta mizhnarodnym zakonodavstvom», *Zakhyst prav i svobod liudyny: dosiahnennia, problemy ta perspektyvy : zb. materialiv Mizhnar. yuryd. nauk.-prakt. konf. «Aktualna yurysprudentsiia» (14 chervnia), tezy nauk. dop., ArtEk, Kyiv, s. 26-30*. URL: www.LegalActivity.com.ua (data zvernennia 21.03.2023 r.).
11. *Konstytutsiia Ukrainy (2020)*, Pravo, Kharkiv, 76 s.
12. Kostianchuk, S. (2008), «Zakhyst avtorskykh prav zhurnalistiv za ukrainskym zakonodavstvom», *Yurydychnyi Radnyk, №2*, s. 69-74.
13. Pushenko, O. H. (2013), «Zakhyst prav zhurnalistiv», *Biuletен Ministerstva yustytzii Ukrainy, № 8*, s. 98-103.

14. Pavlykivskiy, V. I. (2013), «Kryminalno-pravovyi zakhyst svobody slova ta profesiinoi diialnosti zhurnalistiv v Ukraini», Aktualni problemy kryminalnoi vidpovidalnosti : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (10-11 zhovtnia), Nats. un-t «Iuryd. akad. Ukrainy im. Ya. Mudroho», NDI vyvch. probl. zlochynnosti im. akad. V. V. Stashysa NAPrN Ukrainy, Vseukr. hromad. orh. «Asots. kryminal. Prava», Pravo, Kh., s. 401-404.
15. Sud i ZMI (2008), «Vzaiemovidnosyny v demokratychnomu suspilstvi v svitli vymoh statti 10 Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod», Akad. sudiv Ukrainy, Koordynator proektiv OBSIe v Ukraini, Feniks, Kyiv, 63 s.
16. Sud i ZMI (2018), «Vzaiemovidnosyny v demokratychnomu suspilstvi v svitli vymoh statti 10f Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod», Akad. sudiv Ukrainy, Koordynator proektiv OBSIe v Ukraini, Feniks, Kyiv, 63 s.

LEGAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT AND PROTECTION OF THE RIGHTS OF FOREIGN AND UKRAINIAN JOURNALISTS IN UKRAINE DURING FULL SCALE RUSSIAN AGGRESSION

Mykola Markiv

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chupryny Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: nik-markiv@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0003-3627-3094>*

The article is dedicated to theoretical understanding of the problem of development and protection of the rights of foreign and domestic journalists. The modern reality of journalistic activity, including the full scale russian aggression, was highlighted. The activities of foreign journalists that come to Ukraine to shoot and write materials to inform their audience with the current situation were carefully studied and analyzed. But on the other hand, the presence of different foreign press agencies in Ukraine can cause harm to national security, because information provided by foreign journalists can be used by hostiles in their criminal deeds. The harsh situation with journalists' rights is proved by reports about targeting press-labelled cars, assassinations and burglarizing of journalists on annexed territory. War in Ukraine became the first precedent when occupational army prevent press associations to shoot and report crimes they commit there. Materials and photos provided by Ukrainian and foreign journalists do not only give emotional and information pictures to readers and the public, but also are used in courts for persecution. Because of systematic violation of journalists' rights by russian forces, they demand an eager change of European and national law to punish criminals and increase responsibility for their crimes. Today demand on information is high. One can say that the most precious thing and one of the most valuable goods is information. The main priority today is the rights of journalists their safety. Problematic issues of journalistic activity in today's conditions are highlighted as destabilizing factors in the protection of journalists' rights. Ways to solve the outlined problematic issues are provided.

Key words: journalism, journalist, law, ensuring rights, rights and freedoms, war, invasion, journalistic activity.